

Rembrandt, Zelfportret op jeugdige leeftijd, ca. 1628

Door de talrijke zelfportretten van Rembrandt, die ons intrigeren maar alleen de kunstenaar nader tot zichzelf hebben gebracht, is zijn uiterlijk vanaf zijn twintigste jaar ons zo vertrouwd dat men soms het gevoel heeft de man persoonlijk gekend te hebben. Aanvankelijk gaf hij zichzelf een rol als figurant in enkele historiestukken. Vervolgens maakte hij een reeks kleine tekeningen en etsen van zijn gezicht. De meeste daarvan getuigen niet zozeer van zelfonderzoek als wel van intensieve bestudering van grimassen en lichteffecten. In die tijd, waarschijnlijk in 1628, ontstond deze geschilderde studie van zichzelf bij een ongewone belichting, vermoedelijk het vroegste zelfstandige zelfportret in deze techniek (afb. 24).¹

Van achteren beschenen door een sterk strijklicht is Rembrandts borstbeeld naar links gewend weergegeven voor een gepleisterde muur, grotendeels in tegenlicht. De verfbehandeling is gevarieerd al naar gelang de sterkte van het licht, dat slechts op een gedeelte van de schouder, de nek, het rechter oor en de kaak schijnt om vervolgens langs de wang, de neuspunt en de mondpartij te schampen. De ogen en het voorhoofd vallen in het halfduister. Waar het licht door het krullerige kapsel speelt, zijn glimmende haren hier en daar aangegeven door inkrassingen in de natte verf met de achterkant van het penseel tot op de lichtgele ondergrond. Afgezien van enkele kleuraccenten op het hoogste licht bij het oor is het schilderij

geheel in bruinen en koele grijzen uitgevoerd.

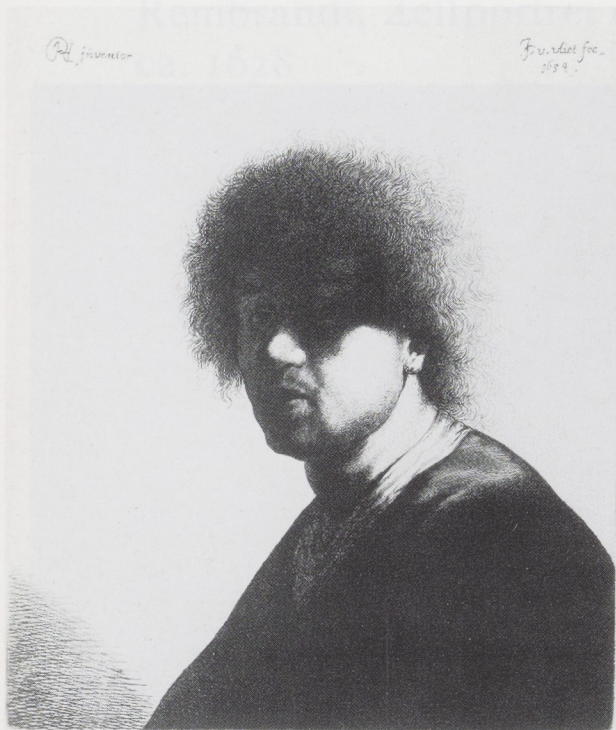
Terwijl deze beeltenis nu wordt gewaardeerd als zelfportret, werd zij destijds bewonderd als een originele weergave van een interessante kroeskop. Dit blijkt uit het feit, dat J. G. van Vliet in 1634 naar dit schilderij een ets heeft gemaakt (afb. 24a), die met vier andere prenten van zulke eigenaardige figuren een groep van vijf 'tronies' (koppen of borstbeelden van interessante typen) vormt.² Het schilderij ging lang schuil in Schots bezit en verscheen in 1959 te Londen op een veiling. Ofschoon het zeer veel leek op een zelfportret in Kassel, dat al sinds de achttiende eeuw door de meeste kenners voor een origineel van Rembrandt werd aangezien,³ kocht de in Londen gevestigde Nederlandse kunsthandelaar D. H. Cevat het schilderij in de overtuiging het ware origineel gevonden te hebben. Hoewel enkele Rembrandtkenners, onder wie Kurt Bauch en Bob Haak, zijn mening onmiddellijk deelden, heeft het nog jaren geduurd eer algemeen werd erkend, dat het exemplaar te Kassel slechts een vroege kopie is. De confrontatie van beide schilderijen op een tentoonstelling die in 1964/65 zowel in Delft als in Antwerpen is gehouden, was in dit opzicht voor menigeen een openbaring.⁴

Al in 1960 verkreeg het Rijksmuseum het schilderij in bruikleen van de heer Cevat. Op dat moment had het museum ook de *Tobias en Anna* van 1626 in bruikleen en meende

Afb. 24. Rembrandt, Zelfportret op jeugdige leeftijd,
ca. 1628. Paneel, 22,5 × 18,6 cm.

Afb. 24a. J. G. van Vliet, *Borstbeeld van een jongeman*,
Ets, 225 × 188 mm.

het door het in 1958 aangekochte *Lachende zelfportret* ook al een vroeg portret van Rembrandt te bezitten maar dit schilderij zou later ten prooi vallen aan de scherpe kritiek van hernieuwd Rembrandt-onderzoek.⁵ Toen de heer Cevat in 1971 zijn bruikleen terugtrok, omdat hij zijn liefste schilderij dagelijks onder ogen wilde hebben, zag het er even somber uit voor het museum maar in 1977 keerde het kunstwerk terug, nu niet als bruikleen maar als blijvende aanwinst (inv.nr. A 4691), mogelijk gemaakt door financiële steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de Commissie van Fotoverkoop (thans Rijksmuseum-Stichting genaamd) en een extra rijksbijdrage. Het belang van de verwerving van dit *Zelfportret op jeugdige leeftijd* krijgt nog een extra dimensie door de aanwezigheid van het indrukwekkende late *Zelfportret als de apostel Paulus* uit 1661, dat al in 1949 was geschonken door het echtpaar I. de Bruijn-van der Leeuw maar in 1956 pas feitelijk werd overgedragen.

P. v. Th.

Noten

¹ J. Bruyn e.a., *A corpus of Rembrandt paintings*, The Hague, Boston & Londen 1982-, dl. 1 (1982), pp. 5, 11, 16 en 43; cat. no. A 14 met afb.

² J. Bruyn, 'The documentary value of early graphic reproductions', in: J. Bruyn e.a., *op.cit.* (noot 1), pp. 43-46, afb. 13-16 en 18. Van Vliet plaatste het borstbeeld in een ruimer kader maar uit de bewerking van het paneel van het schilderij blijkt, dat het nimmer groter is geweest.

³ Helemaal brandschoon was de reputatie van dit schilderij niet, want het was al eens betwisteld door J. Smith (1836), O. Eisenmann (1883), Th. von Frimmel (1907), A. von Wurzbach (1910) en J. C. van Dyke (1923).

⁴ Cat. tent. *De schilder in zijn wereld*, Delft & Antwerpen 1964/65, cat. nrs. 92 en 93, afb. 21 en 22.

⁵ J. Bruyn e.a., *op.cit.* (noot 1), cat. nr. C 34 met afb.